

COVID-19 SONRASI ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Prof. Dr. Timuçin KODAMAN

Koronavirüs hastalığı ilk kez 12 Aralık 2019'da Çin'in Hubey eyaletine bağlı Vuhan şehrinde görülmüş, Çin hükümeti hastalığı 31 Aralık 2019 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) bildirmiştir. Hızla dünyaya yayılan bu hastalık, DSÖ'nün Cenevre'de yapmış olduğu basın toplantısındaki açıklamasıyla Covid-19 ismini almıştır. Fakat virüsün 2020 Şubat ayı itibarıyla başta Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyanın dört bir tarafında yayılması neticesinde DSÖ küresel bir salgın (pandemi) ilan etmiş ve işin vahameti daha iyi anlaşılmasına başlamıştır.

Hastalığın pandemi seviyesine yükselmesinin ve meselenin bir ülkenin iç meselesi olmayıp küresel yansımaları olan bir mesele olduğunun anlaşılmasının ardından, uluslararası ilişkiler disiplini de Covid-19 salgınına daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. Bu alanda çalışan bilim insanları arasında uluslararası sistemin değişip değişmeyeceği, değişirse nasıl bir yöne evrileceği ile ilgili çeşitli düşünceler ve iddialar ortaya atılmaya başlamıştır.

1648 Westphalia ile başladığı genel kabul gören modern uluslararası ilişkiler tarihinde temel aktör devlet idi. 20. yüzyıl ile birlikte devlet dışı aktörler de literatüre girmeye başlamıştı. Karşılıklı bağımlılığın artmaya başladığı, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde birçok farklı parametre uluslararası ilişkilerde önem kazanmaya başlamıştır. Her ne kadar Covid-19 ile sistem değişikliği konuşulmaya başlasa da, gelecekle ilgili öngörü veya kesin hüküm belirtmenin şu aşamada mümkün değildir. Fakat içinde bulunduğumuz süreçte bazı tespitler yapabilmek de pekâlâ imkân dâhilindedir.

Soğuk Savaş'ın bitişini sağlayan Berlin Duvarının yıkılması (1989) ve Sovyetler Birliği'nin (1991) dağılması ile başlayan ve 11 Eylül 2001 saldırılarına kadar süren ABD'nin tek hegomonik küresel güç olduğu dönem ve 11 Eylül'ün ardından günümüze kadar devam eden çok kutupluluğa gidiş süreci, içinde bulunduğumuz sistem tartışmalarını içermektedir. Her ne kadar ABD hâlen "en güçlü devlet" konumunu devam ettiriyorsa da ona meydan okuyabilecek devletlerin (Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan vb.) var olduğu literatürde kabul görmektedir. Uluslararası ve ulus-üstü kurumlar ile küresel sermaye, bu dönemin önemli aktörleri olarak uluslararası sahnede rol oynamaya başlamışlardır. Fakat Covid-19 pandemisi ile neo-liberalizm, küreselleşme ve ulus-devletin sonu tartışmaları yeni bir boyut kazanarak, sistem ve yenedünya düzeni tartışmaları tekrar gündemde yer almaya başlamıştır. Özellikle pandeminin başlaması ile birlikte uluslararası örgütlerin (DSÖ) veya ulus-üstü kuruluşların (AB) yetersizliği daha fazla tartışılır olmuştur. 1990'larla beraber gözden düşmeye başlayan ulus-devlet ise salgınla beraber tekrar ön plana çıkmıştır.

Salgına karşı etkisizliği ve organize hareket edememesi ile AB önemli uluslararası tartışmaların konusu hâline gelmiş durumdadır. Örneğin İtalya ve İspanya gibi salgının çok ciddi hasarlar verdiği AB üye ülkeleri, AB'den bekledikleri desteği göremedikleri yönünde açıklamalarda bulundular ve şikâyetçi oldular. Avrupa Birliği Komisyon Başkanı Ursula von der Leyen, İtalya'dan, "AB adına, zamanında yanınızda olamadığımız için özür diliyorum" diyerek AB'nin yetersizliği ve başarısızlığını bir bakıma ikrar etmiştir. Bu durum, "Avrupa entegrasyonunun sonuna mı geliniyor?" sorusunun sorulduğu bir tartışmaya evrilmiştir. Gerçekten de Avrupa ülkelerinde salgın, Çin'den sonra başlamasına rağmen daha fazla tahribata yol açmıştır. Dolayısıyla, AB'nin krizle ilgili politikalarının gecikmesi, entegrasyonun sonuna gelindiği ile ilgili bazı düşünceleri ortaya çıkarmıştır. Fakat kanaatimizce Avrupa Birliği, başlangıçta kendine biçilen rolün dışında kuvvetli bir birliktelik yerine daha zayıf bir birliktelik olarak varlığını sürdürecektir. Bu durum Avrupa Birliği için asıl sorunu teşkil edecek gibi görünmektedir. Yunanistan, İtalya, İspanya gibi kırılğan ekonomilere sahip üye ülkelerin salgın sonrası bir ekonomik krizden zarar görmeden çıkmaları pek mümkün görünmemektedir. ABD, İtalya, İspanya gibi salgından olumsuz etkilenen ülkelerdeki işsizlik oranlarının şimdiden güç geçtikçe arttığı bilinmektedir. Beklenen ekonomik krizin gerçekleşmesi durumunda, krizin iyi yönetilememesi, entegrasyonun üye ülkelere sağladığı faydanın görülememesi durumunda yukarıda bahsedildiği gibi Avrupa Birliği ciddi kırılmalarla karşı karşıya kalabilir.

Devletlerin öne çıkması ile birlikte de otoriter ve demokratik devlet arasında salgına müdahale etmek ve önlemek anlamında bir tartışma çıkmış; "Çin'in başarısı" ile demokratik batı devletlerinin başarısızlığı mukayese edilmeye başlamıştır. Fakat bu durum kanaatimizce demokrasi aleyhtarı bir durum yaratmaya sebebiyet vermeyecektir. Çünkü demokrasi ve liberal düşüncenin gerilemesi pek taraftar toplayamayacaktır. Yine de ekonomi alanında devletin önemi arttığı ve neo-liberal politikaların sorgulanır hâle geldiği açıkça görülmektedir.

Devletler, önümüzdeki dönemde sağlık sistemlerine daha fazla yatırım yapacak, ülke-

ler millî güvenlik meselelerine daha fazla önem vermek zorunda kalacaktır. Zira salgınla beraber güvenlik algısı öne çıkmıştır ve bu durum ağırlığını daha da artıracak gibi görünmektedir. Güvenlik algısı sadece askerî ve ekonomik unsurlarla değil, artan derecede tarım, tıbbî ilaç ve teçhizat gibi unsurlarla şekillenecek gibi görünmektedir. Salgının başlaması ile beraber ülkemizde de tarım ve ilaç sanayii ile ilgili hükümetin ve muhalefetin beyanları bu açıdan yeni güvenlik sektörlerini ortaya koymaktadır.

Koronavirüsün yol açtığı salgın, Avrupa ve ABD’de yaygınlaştıkça etkisi farklı alanlara da yayılmaktadır. Salgının ekonomideki yansımalarının siyasî ve sosyal hayatın yanı sıra uluslararası sistemi de etkilemesi beklenmektedir. Ancak mevcut tartışma ve işaretleri abartarak sistemik bir kırılma beklentisi içine girmek ya da bu süreci bir süre sonra kapanacak bir parantez olarak görmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Mevcut durumda Covid-19 salgını, bütün alanlardaki yansımalarıyla küresel bir boyut kazanırken, salgınla mücadele büyük oranda ulusal düzeyde kalmaktadır. Yani her ülke sahip olduğu imkânlar dâhilinde salgınla mücadele etmektedir. Bu durum, devletler için bir öğrenme sürecine dönüşerek kriz sonrasındaki davranışlarına etki edecektir diyebiliriz.

Covid-19 salgınının tek başına dönüştürücü bir faktör olarak kabul edilmesi abartılı bir yaklaşım olacaktır. Ancak mevcut uluslararası sistemde hâlâ bir hegemon güç olarak kabul edilen ABD’nin, yaklaşık on yıldır devam eden ve salgın sürecinde de devam eden tavrı bu durumla birleştiğinde küresel sistemdeki değişim ve hareketliliğin artmasını kaçınılmaz kılacaktır.

Bir süredir sistemik bir değişimin emareleri olarak kabul edilen dinamikler, salgınla birlikte yeni bir boyuta dönüşebilecektir. Bu değişimin yönü ve kapsamına dair bir öngöründe bulunmak için henüz yeterli veri bulunmamaktadır. Ancak ABD’nin kısa ve ortada vadede takınacağı tavır ile Çin ile bölgesel güçlerin tercihleri bu anlamda belirleyici olacaktır. Belki de çok kutupluluğa doğru bir ivmeyi görme ihtimalimiz olabilecektir. Böylece güç dengesinin oluşması ile bölgesel güçlerinde sistem içinde daha çok söz sahibi olmasından ve serbestiyete ulaşma olasılığında bahsedebiliriz.

Uluslararası siyasette yaşanması muhtemel değişim karşısında Türkiye’nin nerede konumlanacağı önem arz etmektedir. Mevcut durumda, abartılardan uzak durulup manipülasyona açık ekonominin direncini yükselterek ve yeni güvenlik parametreleri içinde sayabileceğimiz sağlık (ilaç/aşı sektörü) ve tarımın kriz anlarındaki stratejik önemi paralelinde belirlenecek politikalarla değişim sürecini akıllıca yönetmek, Türkiye için pozisyonunu belirlemede en uygun seçenek olacaktır. Kısaca yeni normalleşme kavramı ile orta ve uzun vadede gerçekleştirilecek ekonomik, siyasî ve uluslararası sistem boyutunda değişiklikler görebilmemiz mümkündür. Bu süre sonunda eskiyi unutup yeni bir dünya düzenine geçilmesi ihtimal dâhilinde görünmektedir.